

**Секція 1. ПЕДАГОГІКА ТВОРЧОСТІ: ФІЛОСОФСЬКИЙ, ПСИХОЛОГІЧНИЙ
КОНТЕКСТ**

**АНТИДИСКРИМІНАЦІЙНА ЕКСПЕРТИЗА ПІДРУЧНИКІВ ДЛЯ НОВОЇ
УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ**

Наталія Воєвутко, кандидат педагогічних наук, доцент

Маріупольський державний університет (Україна)

Олена Кулігіна, учитель української мови та літератури

Маріупольський міський технологічний ліцей (Україна)

**THE ANTI-DISCRIMINATION ANALYSIS OF SCHOOL TEXTBOOKS FOR THE NEW
UKRAINIAN SCHOOL**

Natalya Voyevutko, Doctor of Pedagogy, Associate professor

Mariupol State University (Ukraine)

Elena Kuligina, teacher of Ukrainian language and literature

Mariupol City Technological Lyceum (Ukraine)

Анотація. У публікації розкрито сутність антидискримінаційної експертизи підручників, яка здійснюється в умовах реформ Нової української школи. Проаналізовано приклади непрямой дискримінації, які найчастіше зустрічаються в текстовому та ілюстративному контенті підручника. Наведено приклади стратегій нейтралізації андроцентричної мови.

Ключові слова: антидискримінаційна експертиза підручників, Нова українська школа, андроцентрична мова.

Abstract. The publication discloses the essence of the anti-discrimination analysis of school textbooks in the context of the reforms of the New Ukrainian School. Examples of indirect discrimination, which are most commonly found in textual and illustrative textbook content, are analyzed. Examples of strategies for neutralizing the androcentric language are given.

Key words: anti-discrimination analysis of school textbooks, New Ukrainian School, androcentric language.

Антидискримінаційна експертиза підручників – це аналіз текстів підручників. За його результатами надають висновки, чи відповідають вони принципу недискримінації. Така експертиза виявляє випадки прямої, непрямой та прихованої дискримінації за ознаками: раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними ознаками [5].

Підґрунтям для здійснення експертизи є закон «Про засади державної політики запобігання та протидії дискримінації» (2014) [6]. Головною метою експертизи є виявлення в текстовому та ілюстративному контенті підручника прикладів дискримінації та подальше їх усунення.

Аналізуючи проекти підручників для НУШ, спостерігаємо, що в переважній більшості контенту наявні прояви непрямой дискримінації, під якою розуміється «ситуація, за якої внаслідок реалізації чи застосування формально нейтральних правових норм, критеріїв оцінки, правил, вимог чи практики для особи та/або групи осіб за їх певними ознаками виникають менш сприятливі умови або становище порівняно з іншими особами та/або групами осіб, крім випадків, коли їх реалізація чи застосування має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними» [6].

Наведемо декілька прикладів дискримінаційного контенту проєктів підручників 2-го класу НУШ, зазначених в експертних висновках з антидискримінаційної експертизи, та запропонованих експертами стратегій їх нейтралізації.

1. Дискримінація за ознакою статі є найпоширенішою, проявляється здебільшого в андроцентричній мові, а також в непаритетній представленості персоналій та зображень осіб різної статі, їх стереотипізації.

Поданий варіант: «Можно ли назвать девочек **знатоками** звериного языка и **переводчиками?**». Використання андроцентричної мови, коли іменники чоловічого роду використовуються на позначення осіб і груп осіб обох статей. – *Рекомендовані зміни:* «Можно ли сказать, что девочки прекрасно владеют звериным языком и могут с него переводить?» [1].

Поданий варіант: «Світлина з зображенням дівчинки під парасолькою супроводжує поезію про дощ. Авторський колектив звертається до учнівства з пропозицією розглянути ілюстрацію та поміж питань на рефлексію пропонує таке: «Почему мокрая погода, когда **герой** под зонтиком, вызывает у **него** радостное настроение?» – *Рекомендовані зміни:* Узгодити зміст світлини із текстом запитання: замість дівчинки додати хлопчика або змінити речення, наприклад, таким чином: «Почему мокрая погода, когда героиня стихотворения под зонтиком, вызывает у нее радостное настроение?» [1].

Поданий варіант: «9. Розглянь малюнок. **Визнач, які іграшки обрала для себе Оленка, а які – Петрик.** Мал. В іграшковому магазині. Біля прилавка хлопчик і дівчинка. На вітрині різні іграшки: лялька, робот, машинка, гітара тощо + відповідні схеми». Формулювання завдання веде до нав'язування стереотипних уявлень за ознакою статі». – *Рекомендовані зміни:* «Пропонуємо сформулювати завдання, не спираючись на розподіл іграшок між хлопчиком і дівчинкою: «9. Розглянь малюнок. **Назви іграшки, які побачили в магазині Оленка і Петрик.** Мал. В іграшковому магазині. Біля прилавка хлопчик і дівчинка. На вітрині різні іграшки: лялька, робот, машинка, гітара тощо + відповідні схеми» [3].

Поданий варіант: «Назви заголовків таблиці: «Лучше вместе» / «Лучше **одному**». Використання андроцентричної мови, коли займенники чоловічого роду використовуються на позначення осіб обох статей. – *Рекомендовані зміни:* «Лучше вместе» / «Лучше самостоятельно» [1].

Проілюструємо прикладами також деякі стратегії нейтралізації андроцентричної мови. «Доречною і прогресивною рисою підручника буде рівномірне використання жіночих, чоловічих і збірних іменників, форм множини займенників, прикметників, дієприкметників, числівників, а також описових конструкцій замість лише форм чоловічого роду для позначення спільноти, що може складатися з осіб обох статей. Наприклад: «Добавь свой совет к **второкласснику** и запиши его» (с.36) – «Добавь свой совет к второкласснику/второкласснице и запиши его»; «По алфавиту можно найти фамилию **ученика** в классном журнале» (с.129) – «По алфавиту можно найти фамилию ученика или ученицы в классном журнале»; «Поделись информацией с **одноклассниками**» (с.156) – «Поделись информацией в классе». (*Фемінітиви див. у Тлумачному словнику С.І. Ожегова: <https://slovarozhegova.ru/word.php?wordid=26478>*) [1].

«Замість дієслівних форм минулого часу однини: «хотел» (с.4, 57, 185), «узнал» (с.6), «устал» (с.27), «пользовался», «читал», «записывал» (с.28), «забыл» (с.114), «назвал», «объяснил» (с.118), «считал» (с.123), «прочитал» (163), «ожидал» (с.172), «падал», «научился» (с.185), «мог» (с.186) можуть бути використані паралельні форми чоловічого/жіночого роду або форми множини минулого часу, форми теперішнього часу, безособові конструкції. Наприклад: «Расскажи, чему бы ты **хотел** научиться во втором классе» (с.4) – «Расскажи, чему бы вы хотели научиться во втором классе»; «Что помогает восстановить силы на уроке, если немного **устал?**» (с.27) – «Что помогает восстановить силы на уроке, если ты немного устал/устала?»; «Как бы ты **мог** доказать, что собака знает свое имя?» – «Как можно доказать, что собака знает свое имя?» [1].

2. Дискримінація за віком проявляється через стереотипи або замовчування.

Поданий варіант: «Літні люди представлені стереотипно (с. 1-69): дідусь з лисиною і в окулярах читає газету (с. 2), бабуся з зачіскою «гуля» і в безформному светрі сидить на лаві (с. 5), бабуся у фартушку із зачіскою «віночок» годує онука пиріжками (с. 25)» [2]. «На деяких рисунках (с.35, с.34) людей літнього віку зображено фізично неактивними, немічними» [3]. *Рекомендовані зміни:* «Для уникнення дискримінації за віком, пропонуємо врівноважити сторінки підручника зображеннями людей літнього віку, які є активними, життєрадісними, займаються спортом тощо» [2; 3].

3. Дискримінація за станом здоров'я відбувається в основному стосовно осіб з інвалідністю шляхом стереотипізації або замовчування.

Поданий варіант: «У частині підручника на сс. 1-69 стереотипно представлені люди з інвалідністю – лише на колясках (сс. 2, 31)» [2]. *Рекомендовані зміни:* «Пропонуємо додати зображення, наприклад, людей у темних окулярах із паличкою чи з собакою-поводирем або зі слуховим апаратом» [2].

Поданий варіант: «У контенті підручника (зокрема в ілюстративному матеріалі на сс. 1-48) взагалі не представлені люди з інвалідністю» [3]. *Рекомендовані зміни:* «Пропонуємо додати текстові матеріали про людей з інвалідністю та їх зображення, щоб вони не залишались у суспільстві невидимими» [3].

4. Дискримінація за віросповіданням відбувається за рахунок християноцентричності.

Поданий варіант: «На сторінках підручника зимові свята віддзеркалено через образ Святого Миколая, християнське Різдво, обряд щедрування (сс. 140-142, 146-147, 151-153). Різдво віднесено до державних свят України, проте наша країна багатоконфесійна, а віросповідання є захищеною ознакою, отже підкреслення християнськості свята може виключати представників і представниць інших релігій, які проживають на території країни» [2]. *Рекомендовані зміни:* «Зважаючи на те, що з підручником можуть працювати діти різних віросповідань або атеїсти, пропонуємо додати інформацію про свята цього періоду в інших релігіях і світські» [2].

5. Дискримінація за майновим станом найчастіше виникає у зв'язку з використанням новітніх технологій.

Поданий варіант: «форзац 4. Розміщено QR-код «Матеріали до уроків». Незважаючи на поширеність нових технологій, у класі можуть бути діти з родин, різних за майновим станом, які не мають необхідної техніки для сканування коду. Відсутність альтернативного способу пошуку вказаних матеріалів у мережі Інтернет веде до їх дискримінації» [4]. *Рекомендовані зміни:* «Пропонуємо додати до QR-коду коротке посилання, яке надасть можливість відшукати необхідні дані через пошуковий браузер» [4].

Таким чином, антидискримінаційна експертиза підручників має законодавче й методичне підґрунтя, сприяє функціонуванню недискримінаційного освітнього простору та не ставить під сумнів професійні якості авторського кола.

Список використаних джерел:

1. Воевутко Н. Ю. Експертний висновок антидискримінаційної експертизи на підручник під шифром 21002. URL: https://drive.google.com/drive/folders/1aSA7d-KzSqK1_gL6DhJY_IslNQn6Y6u (дата звернення: 24.02.2020)
2. Кулігіна О. В. Експертний висновок антидискримінаційної експертизи на підручник під шифром 20109. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1FhPmHF4ua15DiP6ZAvkwygTm64kzlhsq> (дата звернення: 24.02.2020)
3. Кулігіна О. В. Експертний висновок антидискримінаційної експертизи на підручник під шифром 20110. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1JwxRxFaqIQOsd71AvDHR-c1JCVssk7V> (дата звернення: 24.02.2020)
4. Кулігіна О. В. Експертний висновок антидискримінаційної експертизи на підручник під шифром 20111. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1M99Yw4ByYF0mYQ0NFAcbXETMsBy8fnJ7> (дата звернення: 24.02.2020)
5. Левченко К. Антидискримінаційна експертиза підручників: що це і для чого? // Українська правда від 18.07.2018. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2018/07/18/232183/> (дата звернення: 24.02.2020)
6. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України № 1263–VII від 30.05.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17> (Дата звернення: 24.02.2020)

**Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського**

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА
В КОНТЕКСТІ НАСТУПНОСТІ
ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**

**Збірник матеріалів
IV Міжнародної науково-практичної
Інтернет-конференції**

Випуск 9

Вінниця 2020

Рекомендовано до друку вченою радою факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 8 від 15.04 2020 року)

Редакційна колегія:

- Голок О.А.,** кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри дошкільної та початкової освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського (*голова*)
- Демченко О.П.,** кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського
- Казьмірчук Н.С.,** кандидат педагогічних наук, доцент, заступник декана з наукової роботи факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв ВДПУ імені Михайла Коцюбинського
- Пахальчук Н.О.,** кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського
- Родюк Н.Ю.,** кандидат філологічних наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського
- Присяжнюк Л.А.,** кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського
- Більська О.В.,** кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського
- Шикиринська О.В.,** кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського
- Григорович О.П.,** кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського
- Карук І.В.,** асистент кафедри дошкільної та початкової освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського
- Король А.В.** асистент кафедри дошкільної та початкової освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського

Технічна редакційна колегія:

- Бондарчук О.О.,** старший лаборант кафедри дошкільної та початкової освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського (*голова*)
- Горбачова М.В.,** старший лаборант кафедри дошкільної та початкової освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського
- Колеснік К.А.,** асистент кафедри дошкільної та початкової освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського
- Сіваш Т.Д.,** асистент кафедри дошкільної та початкової освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського
- Стахова І.А.,** асистент кафедри дошкільної та початкової освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського
- Білик Т.С.,** асистент кафедри дошкільної та початкової освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського
- Бондар Ю.В.,** асистент кафедри дошкільної та початкової освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського
- Мнишенко К.В.** асистент кафедри дошкільної та початкової освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського

Рецензент:

- Шахов В.І.,** доктор педагогічних наук, професор кафедри психології та соціальної роботи Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

А 43 Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 3 березня 2020 р.) / за ред. О.А.Голок ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної, початкової освіти та мистецтв імені Валентини Волошиної. – Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2020. – Вип. 9. – 393 с.

А 43 Actual problems of the teacher's creative person forming in the context of continuity of preschool and primary education: Collection of the International Scientific Internet Conference (Vinnytsia, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyyi State Pedagogical University, 3 March 2020) / ed. O. Holiuk ; Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyyi State Pedagogical University, Faculty of Preschool, Primary education and Art. – Vinnytsia : Ltd «Mercury-Podillia», 2020. – Issue 9. – 2020 p.